

КОМПЕТЕНТНОСТНИЯТ ПОДХОД В ОБРАЗОВАНИЕТО - ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ

Красимира Атанасова Димитрова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Бургас

THE COMPETENCE APPROACH IN EDUCATION - THEORETICAL ASPECTS

Krasimira Atanasova Dimitrova

University “Prof. d-r Asen Zlatarov” – Burgas

** Авторът изказва благодарност към научен проект № НИХ - 437/2020 г. „Изследване проекциите на компетентностния подход при подготовката, възпитанието и развитието на личностните качества в предучилищна и начална училищна възраст чрез използване на алтернативни педагогически форми за организация на образователните дейности“, за финансирането на настоящата работа.*

Abstract: *The mission of the modern educational community is to prepare the younger generation for successful realization in society. In addition to knowledge, modern pedagogy brings to the fore the formation of key competencies. The formation of certain competencies is realized within the educational activity, but not within the traditional lesson. In order to create conditions under which teachers can successfully achieve the goals of modern education, a global change is taking place - the introduction of the competence approach in education.*

For the successful application of the competence approach in education, several main steps are needed - to acquaint the pedagogical specialists with historical aspects, to define concepts, to offer examples and methodological guidelines for them.

The article attempts to study the historical development and define concepts related to the application of the competence approach in education.

Keywords: *competence approach, historical aspects, definitions*

Мисията на съвременната образователна общност е да подготви подрастващото поколение за успешна реализация в обществото. Освен знания, съвременната педагогика извежда на преден план формирането на ключови компетентности. Формирането на определени компетентности се реализира в рамките на учебната дейност, но не в рамките на традиционния урок. За да се създадат условия, при които учителите успешно да осъществят целите на съвременното обучение, се извършва глобална промяна – въвеждане на компетентностния подход в образованието.

За успешното прилагане на компетентностния подход в образованието, са необходими няколко основни стъпки – да се запознаят педагогическите специалисти с

исторически аспекти, дефиниране на понятия, да се предложат примери и методически насоки за тях.

Статията прави опит за изследване на историческото развитие и дефиниране на понятия, свързани с прилагането на компетентностния подход в образованието.

Компетентностите, които са необходими за успешното интегриране на индивида в обществото са свързани с развитие на креативността, прилагане на критично мислене, желание за усвояване на нови знания и нагласа за учене през целия живот. Усилията на образователните институции са насочени към „ориентиране на училищното образование към провокиране на мисленето и самостоятелността, към формиране на практически умения и към развитие на личността” [1].

В исторически план концепцията за важноста на компетентностите може да се проследи до 3000 години назад. Първите сведения са от Китай, където за наемане на държавна служба са изисквали да се демонстрират определени компетентности [2]. Следващото доказателство идва от средновековието, когато е въведено чиракуването. Чрез него се цели чираците да работят при определен майстор, като по този начин усвояват определени компетентности. Когато достигнат специфично ниво на компетентност, свързано с даден занаят, тогава те получават съответното удостоверение за майстор [3]. Въвеждат се стандарти за умения, които индивидът трябва да притежава, за да изпълнява дейностите, свързани с работата в определен сектор. Стандартите определят характера на работата, която трябва да се извърши, нивото на сложност, вида и нивото на необходимите знания и умения [4].

С развитието на икономиката и социалните дейности се извеждат компетентностите, които трябва да притежава кандидатът за определена длъжност. По този начин започва да се определя характерът и важноста на компетентностите за индивида и за обществото. Постепенно се стига до разбирането, че съвременната личност няма да работи в своя живот една единствена професия. За да се реализира успешно и да се адаптира към различни сфери на обществения живот и пазар на труда, индивидът трябва да има формирано определено ниво на базови компетентности, които в определен момент може да доразвие и усъвършенства.

Зародила се в сферата на бизнеса и икономиката идеята за ролята на компетентностите за ефективен процес постепенно се пренася в сферата на образованието. Появяват се идеи за образование, основано на компетентности. В началото на 20 век се зараждат два подхода към дизайна на учебния процес – бихевиористкият и хуманистичният. Бихевиористкият подход е свързан с идеята, че „индивида трябва да се възпитава според неговите възможности“ [5]. Обучението се изгражда върху конкретно идентифицирани умения или дейности.

Представител на хуманистичния подход е Джон Дюи. Обучението се базира на комбинация от културни, личностни и обществени знания и умения.

Компетентностно-базираното обучение се основава на бихевиористкия подход. То се прилага за първи път при обучението и подготовката на учители. Прилага се по време на Първата световна война. Учителите са призовани да обучават в определени умения военни кадри. Чарлз Алън прави връзката между анализа на дейността с образованието. Същността се състои в изброяване на всички неща, на които обучаваният трябва да бъде научен за съответната област. Напр. ако обучаемият се учи за професия дърводелец, се извеждат всички задачи, които дърводелецът прави и уменията, които

трябва да усвои, за да може да извърши съответните дейности. Добавят се и определените термини, които трябва да се усвоят. За извършване на определена дейност се работи за формиране на умения, свързани със взимане на мерки, изчисления, чертежи, конструиране, техника на безопасност на работа и др. Т.е. дейността се разглежда от всички аспекти и се отчитат знанията и уменията, нужни за успешната реализация.

Въвеждането на компетентностно-базирано обучение води до образователни реформи през 60-те години на 20 век. Стартират редица образователни експерименти, предимно за обучение на начални учители в САЩ. Всички образователни проекти са базирани на компетентностите, които трябва да формират учителите чрез прилагане на система от планиране и наблюдение [6]. В резултат са изведени стандарти за минимални изисквания, които са в основата на атестирането на учителите.

Постепенно идеите за образование, основано на компетенции, започва да се прилага и в различни сфери на икономиката. Създават се рамки за необходимите компетенции за основно и продължаващо образование (напр. медицински специалисти). Сертифицирането започва да се утвърждава като възможност да придобиеш и да докажеш своите компетенции.

Компетентност и компетенции

Компетентността е абстрактно понятие, включващо проявите на комуникация, знания, технически умения, разсъждения, ценности, рефлексия в ежедневните дейности [7].

Компетенциите са конкретни конструкции, включващи определени знания и едно умение или способност и нагласи.

В педагогическата наука се наблюдава замяна или уеднаквяване при използването на термините.

В литературата компетентността се определя като съвкупност от знания, умения и нагласи, които дават възможност за успешно и ефективно изпълнение на дейности, свързани с определена професия или определени стандарти [8, 9, 10, 11].

Компетентността се основава на знания, умения и нагласи, придобити при основна академична подготовка и първоначално професионално образование и тяхното усъвършенстване чрез професионална практика и продължаващи квалификационни програми (фиг. 1) [11, 12].

Професионална практика →	Компетентност		
Първоначално професионално обучение →	Знание	Умения	Нагласи
Основно академично образование →			
Избор →	Диспозиции		

Фиг. 1. Модел на компетентност, според дефиницията на Рое

Знанията, уменията и нагласите са необходимо условие за изграждане на компетенции. Техните прояви са достатъчно условие за наличие на компетенции. На фиг. 2 са представени взаимовръзките между тях, като е посочен пример.

Фиг. 2. Взаимовръзки между компетенции и знания, умения, нагласи

Знания – обикновено се придобиват в резултат на образование, обучение, опит. Представлява информираност или разбиране на факти, правила, концепции, свързани с изпълнението на дадена дейност [13]. Знанията се разделят на общи и дисциплинарни. За да бъде компетентен в дадена област, човек трябва да покаже владение на определени специфични или дисциплинарни знания по нея. Въведени са още два вида знание – изрично и мълчаливо. Изричното знание може да бъде преподадено чрез систематичност, но не е достатъчно за определяне на компетентност. Може да се даде пример с плуването. Да се знае всичко за стиловете и техниките в плуването, не означава, че човекът е добър плувец. Когато човекът може да приложи техниките на практика, тогава може да се твърди, че той е компетентен в тази област. Способността за добро представяне е т. нар. мълчаливо знание или „ноу-хау“ за изграждане на компетентност чрез модифициране на по-рано усвоени действия [14].

Уменията не се притежават изолирано едно от друго, обвързани са със знания, ценности, поведение. Уменията се развиват последователно. Първо се формират базови умения и постепенно се надграждат.

Формирането на основни компетентности се реализира в образователни институции при целенасочена работа в специализирана образователна среда. Тази е причината ключовите образователни компетентности да са конкретизирани в нивата на образователните области и изучаваните учебни предмети. Тяхната конкретика е заложена в Държавните образователни изисквания (стандарти) за учебно съдържание. В учебните програми по всеки учебен предмет и клас са представени предметните компетентности под формата на глобални теми и/или подтеми. Към всяка от глобалните теми са посочени конкретните очаквани резултати от обучението, изграждащи ключовите компетентности, като са използвани познавателни глаголи, свързани с различните равнища на мисловния процес – познава, брои, представя, извършва. Така компетентностите са описани като очаквани резултати от обучението. За всяка от

ключовите компетентности са разписани дейности, чрез които се формират при обучението по определен учебен предмет. В Таблица 1 е даден пример с ключовите компетентности и предложените дейности за тяхното формиране и развитие, предложени в учебната програма по математика за 1. клас [15].

Таблица 1. Описание на ключови компетентности и дейности в учебна програма

Ключови компетентности	Дейности и междупредметни връзки
<i>Компетентности в областта на българския език</i>	<ul style="list-style-type: none"> описване на количествени отношения от реалността; записване на числата с цифри и с думи; четене и съкратено записване на изучаваните мерни единици; четене с разбиране на текстова задача.
<i>Умения за общуване на чужди езици</i>	<ul style="list-style-type: none"> откриване на прилики и разлики в елементи на цифри и на букви от различни езици; броене и сравняване на броя букви в думи, написани на български и на чужд език.
<i>Математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологии</i>	<ul style="list-style-type: none"> определяне на брой обекти и сравняване на количества; подреждане на числа и на числови редици за установяване на взаимовръзки между числата в тях; решаване на числови изрази с две и повече пресмятания; ориентиране в пространството и определяне на местоположението на предмети; решаване на текстови задачи с едно пресмятане; откриване и назоваване на квадратни, правоъгълни, триъгълни и кръгли форми в предмети от обкръжението на детето; описване с математически модел на реални и картинно представени практически ситуации; свързване на аритметичните действия с практически решения и формулиране на отговор; решаване на логически задачи за откриване на отношения, връзки, зависимости, закономерности
<i>Дигитална компетентност</i>	<ul style="list-style-type: none"> използване на клавиатура за записване на числа и числови изрази.
<i>Умения за учене</i>	<ul style="list-style-type: none"> проверка на резултат от извършено аритметично действие; откриване на грешки при записване и при решаване на числови изрази; използване на информация, представена чрез дидактически материали, рисунки и схеми; използване на различни графични модели за представяне на количества и дължини.
<i>Социални и граждански компетентности</i>	<ul style="list-style-type: none"> събиране на данни и съставяне на задачи, свързани със семейството и училището, професиите,

		<ul style="list-style-type: none"> • празниците и др.; • екипно решаване на задачи, които развиват логическото и комбинаторното мислене; • изразяване на толерантно отношение към грешките на другите.
<i>Инициативност и предприемчивост</i>	<i>и</i>	<ul style="list-style-type: none"> • решаване на задачи с българските банкноти и монети – лев и стотинка; • планиране, организиране и изпълнение на възложените задачи във времето; • използване на нестандартни средства и нагледни материали (въже, панделка, стъпало, палец, крачка, ръка) вместо чертожна линия за измерване на обекти.
<i>Културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество</i>		<ul style="list-style-type: none"> • преоткриване на геометрични фигури в произведения на изобразителното изкуство и създаване на • картини, съставени от геометрични фигури; • откриване на закономерности при ритмично редуване на различни обекти; • изработване на цифри от различни материали; • откриване графичното изображения на цифри в предмети от заобикалящия свят; • участие в математически състезания и тържества с математическа насоченост.
<i>Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт</i>		<ul style="list-style-type: none"> • определяне на времето в часове при съставяне на дневен режим; • откриване на изучените геометрични фигури в реални предмети от заобикалящата среда; • използване на данни и любопитни факти при моделиране на ситуации с числови изрази.

От представения пример се вижда, че са заложили за изпълнение значителна част ключови умения, които учениците се очаква да развият с работата по тази учебна програма. На практика учебникът е водещ при реализацията от учителя на учебна дейност. В него са заложили уроците като стандарт. Очаква се от учителя да обмисли, да планира и да обезпечи с ресурси всички допълнителни дейности като екипни задачи, работа по образователни проекти, дейности за формиране на дигитална компетентност и др.

Този факт извежда на преден план повишаване компетентностите на педагогическите специалисти за провеждане на съвременен образователен процес, наситен с редица организационни форми за реализиране на изброените дейности в учебните програми, които са различни от стандартния урок или го допълват.

Литература

- [1] Национална програма 2006. Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015 г.). (26.01.2015).

- [2] Hoge, M. A., Tondora, J., & Marrelli, A. F. The fundamentals of workforce competency: Implications for behavioral health. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 32(5/6), 509-531. 2005.
- [3] Horton, S. Introduction: The competency movement: Its origins and impact on the public sector. *The International Journal of Public Sector Management*, 13(4), 306-318. 2000.
- [4] McCain, M. (2002). National skill standards board: Integrating manufacturing skill standards into education and training programs. Retrieved February 26, 2008, from <http://www.aypf.org/forumbriefs/2002/fb020102.htm>
- [5] Bobbitt, J. F. (1912). The elimination of waste in education. *The Elementary School Teacher*, 12(6), 259-271. 03.06.2020. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/454122>
- [6] Johnson Jr., H. C. (1984). Teacher competence: A history analysis. In E. C. Short (Ed.), *Competence: Inquiries into its meaning and acquisition in educational settings* (pp. 41-70). Lanham, MD: University Press of America.
- [7] Epstein, R. M., & Hundert, E. M. (2002). Defining and Assessing Professional Competence. *JAMA*, 287(2), 226-235.
- [8] Bassellier, G., Reich, B. H., & Benbasat, I. (2001). Information technology competence of business managers: A definition and research model. *Journal of Management Information Systems*, 17(4), 159-182.
- [9] Bird, A., & Osland, J. (2004). Global competencies: An introduction. In H. Lane, M. Maznevski, M. E. Mendenhall & J. McNett (Eds.), *Handbook for Global Managers*. Malden, MA: Blackwell.
- [10] Connell, M. W., Sheridan, K., & Gardner, H. (2003). On abilities and domains. In R. J. Sternberg & E. L. Grigorenko (Eds.), *The psychology of abilities, competencies, and expertise* (pp. 126-155). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- [11] Roe, R. A. (2002). What makes a competent psychologist? *European Psychologist*, 7(3), 192-203.
- [12] Roe, R. A. (2004, March 26). Towards a competence based curriculum for European W&O psychology. Paper presented at the Annual European Network of Work & Organizational Psychologists (ENOP) Symposia, Paris.
- [13] Hoge, M. A., Tondora, J., & Marrelli, A. F. (2005). The fundamentals of workforce competency: Implications for behavioral health. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 32(5/6), 509-531.
- [14] Leonard, D., & Sensiper, S. (1998). The role of tacit knowledge in group innovation. *California Management Review*, 40(3), 112-132.
- [15] Учебни програми за I клас в сила от учебната 2016/2017 година. <https://www.mon.bg/bg/1699>.

За контакт с автора:

доц. д-р Красимира Димитрова

e-mail: krasimira_dimitrova@btu.bg